

Orgeln i Lillkyrka kyrka, Uppland, och dess två upphovsmän, orgelbyggarna Pehr Lund och Pehr Olof Gullbergson

MONICA OCH TOMAS SVENSKE

Orgeln i Lillkyrka kyrka i Uppland är byggd 1840 utan formellt tillstånd som ett svartbygge av orgelbyggaren Pehr Olof Gullbergson, Lillkyrka, med en väderlåda från föregående orgel byggd och skänkt 1788 av orgelbyggaren Pehr Lund, Lillkyrka, vilken i sin tur använde sig av en kasserad orgel med en väderlåda troligen tillverkad under det tidiga 1600-talet (fig. 1).¹

Orgelns tillkomst

I Lillkyrka kyrka, 1,5 mil söder om Enköping, står en orgel byggd 1840 av orgelbyggaren Pehr Olof Gullbergson.² När vi skulle restaurera orgeln 2016 så undrade vi varför orgelfasaden var så annorlunda mot de andra orgelfasader som man förknippar med Gullbergson, och om det kunde finnas någon information om detta i arkiven. Från kyrkoarkivet i Lillkyrka församling fanns följande information i ett Sockenstämmo-protokoll, daterat den 7 juni 1840:

Då det gamla Orgverket, sedan någon tid varit nästan obrukbart, och behofvet af ett nytt insedt och erkänt, hade med anledning af Herr Inspector Anders Petter Bergstrand's på Hässlinge hederliga löfte af Trehundrade Riksdaler Banco till ett nytt Orgverk, i händelse det blir färdigt före hans afflyttning från Församlingen den 14 mars nästa år. Sockenmännen beslöt, i och med denna välvilliga gåva, att påskynda anskaffandet av en ny orgel, och beslutade att låta en lista cirkulera i församlingen, på vilken var och en kunde anteckna sin gåva.³

Redan en månad senare, i sockenstämmo-protokollet från den 12 juli 1840, står det att läsa i ett anförande insänt av direktör Gullbergson daterat föregående dag, att han lovade att sätta upp ett nytt orgelverk i kyrkan senast den 14 mars 1841.⁴ I anförandet fanns bland annat krav på att en del av bänkarna på läktaren skulle tas bort, att det gamla obrukbara orgelverket skulle

Fig. 1. Orgelverket i Lillkyrka kyrka, Uppland. Foto Tomas Svenske.

rivas och att det skulle tillfalla Gullbergson. Det framgår också av protokollet, att om församlingen bekostade hälften av den nya orgeln så skulle Gullbergson stå för resten av kostnaderna eftersom Lillkyrka var hans hemförsamling. Sockenstämmans ledamöter antog enhälligt Gullbergsons anbud, och "betygade att de hade ett oinskränkt förtroende för honom och hans väl kända skicklighet i orgelbyggnadskonsten".

Ordföranden under sockenstämman,

vice pastor Anders Robert Ernvall, påpekade och hänvisade till paragraf 3 ur Kungliga Förordningen från den 31 juli 1776: "att Kyrkor icke mågo föreses med Orgverk innan Dessein dertill blifvit hos Kgl Maj:t företedd, för att af Öfver Intendents Ämbetet öfverses och sedermera med Kgl. Maj:ts egenhändiga Approbation till verkställighet befordras". Men sockenstämmans ledamöter insåg att man inte skulle hinna skicka in en ritning av fasaden och få den godkänd

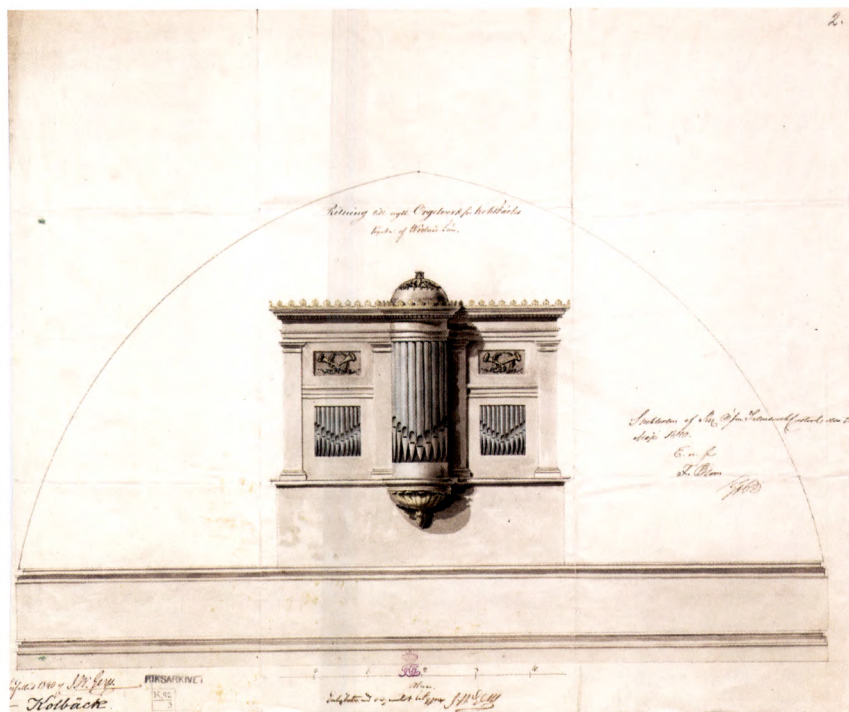

Fig. 2. Ritning till Orgelverk i Kolbäcks kyrka av arkitekt Jacob Wilhelm Gerss (1784–1844), godkänd av Överintendents-ämbetet 3 maj 1840. Originalen i Riksarkivet. Foto Tomas Svenske.

innan orgeln måste vara färdig, och man struntade därför i detta, övertygade om att de straff som var påföljden, inte skulle drabba församlingen.

Nu blev det bråttom för orgelbyggaren Gullbergson. Även han insåg problemet med att få en ritning till ny orgelfasad godkänd av myndigheterna innan orgeln måste vara färdig. Kravet var ju att orgeln skulle vara färdig till den 14 mars följande år för att församlingen skulle erhålla de 300 riksdalerna som gåva. Men turligt nog hade Gullbergson våren 1840 fått en ritning till en orgelfasad godkänd till Kolbäcks kyrka i Västmanland, där han hade satt upp och byggt om en gammal orgel från det närbelägna Ramnäs (fig. 2).⁵ Den ritningen använde han sig nu av till den nya orgeln till Lillkyrka kyrka men med några små förändringar.

Orgeln till Lillkyrka, som byggdes med nio stämmor, monterades upp på läktaren

och kom att invigas fjärde söndagen i advent 1840. Bildhuggeri, målning och förgyllning bekostades av grevinnan Eugenie Oxenstierna på Eka, Lillkyrka.⁶ Trots att denna orgel blev ett "svartbygge" har det inte framkommit några spår i kyrkoarkivet om beslutet att strunta i tillstånd från myndigheterna renderade församlingen någon straffpåföljd. Inte heller har det framkommit något godkännande av någon ritning i efterhand från myndigheterna.

1788 års orgel

Det gamla obrukbara orgelverket som skulle rivas 1840, tillföll enligt beslutet i sockenstämman orgelbyggaren Gullbergson. Orgeln hade byggts 1788 av orgelbyggaren Pehr Lund.⁷ Vid ett möte i sockenstämman den 28 september 1788 informerade kyrkoherden i Lillkyrka kyrka, Bernhard Roland Printz "att han ännu kunde föranstalta det Orgelwerck han förgäfvdes erbjudit Boglösa Socknemän och nu man i Stockholm, enligt Allmänna Tidningar, håller till skäncks emot nöjaktig Organistlön af någon Landsförsamling".⁸

Annonseringen kyrkoherden refererade till hade varit införd i Stockholms Posttidningar den 14 augusti 1788 (fig. 3). Den hade följande innehåll:

En man som kan spela Coraln, samt har bewis derpå, kan ock tillika sköta Klockaresysla, om så åstundas, han är ägare af et Orgwerk, som består af åtta fullkomliga samt mest brukeliga

*stämmor, och är sinnad at med det första som ske kan, få någon Condition af ofwannämnde syslor, samt är sinnad at skänka ofwannämnde Orgwerk til någon Landskyrka, där han får någorlunda Organist lön, de som finna sig hugade at detta Orgwerk wilja emottaga, ware god och med första som ske kan gifwa det tillkänna i Stockholm wid gamla Kungsholms bron, i huset N:o 10, 2 trappor up.*⁹

1788 års orgel blev enligt sockenstämmans protokoll alltså först erbjuden Boglösa församling, som emellertid tackade nej. Danderöds församling i Uppland var också intresserad av att mottaga gåvan, men dröjde med beslutet, så istället kom orgeln att hamna i Lillkyrka kyrka.¹⁰ Den som hade satt in annonsen var orgelbyggaren Pehr Lund.

Orgelbyggaren Pehr Lund

Lund var född i Lillhärdal i Härjedalen 1757 eller 1758 och avled den 27 april 1805 i Enköping. I början av 1780-talet flyttade han från sin hemort i Lillhärdal till Stockholm. Från 1783 är han belagd som snickargesäll, bosatt i kvarteret Murmästaren på Kungsholmen i Stockholm.¹¹ Hans bostad var belägen tvärs över gatan mot kvarteret Wattuormen, där den kände orgelbyggaren Olof Schwan (född 18/10 1744 i Säter, död 15/4 1812 i Kungsholm) hade sin verkstad. Det har ännu inte framkommit några belägg för att Lund varit gesäll hos Schwan eller hos någon annan orgelbyggare, men någonstans

2 Mantal med underlagde Prästehemmanet Silla Sund i Mantal, 18 fl. Lora som utgåro öfver 30 dagewer ten i wedan, hwarof ej räges anskiden då inga dagewer ten räknas, häriländ är en lösnande Krog som till ssa gifwer 16 Rhdal. 32 fl. Ärtigen i Rait; en Lwari som tillrätt förmåder Garofens Lda, och desutom be tar 6 Rhdal. 32 fl. Garofens äboggnad är utom Corp de Bogie i helt och försäkrat Ränd, en her och widrigg Rögård med en myckenhet af hwa foter fruktbringande Träd, Äfren löngd uti 3mg Örden, bestående af tera, ter och samomlla, bests Ärtigen med 14 a 15 timnor Råg och Hote, samt Wrinlöde i i proportion. Ängen bestående mdt af hårdwal, gifwer omkring 3 a 400 Raäor Hö samt ofra werdöwer, 5 fl. Weteshagar, Wörte, Warrskog tillräckligt, samt det sebnare skenligt till både Säg-och Woggnings-wiske. Samt tillhöande Prästehemmanet Stortegård. Redjö i helt hemman råtar 5 Rhdal, Husan 3 råtar 5 Rhdal, Årtidösgl. 4 råtar 5 Rhdal, Röttkroet 4 råtar i Rhdal. 32 fl., Gylfslindö 4 råtar i Rhd. 32 fl., Wulphensliten 2 a Rhdal, och Hemsäter 2 a Rhdal, tillka med Skatterätten af Prästehemman uti Wör Örtelg, Bests i helt råtar 8 Rhdal, des sa råtar äro dock på 40 år förhöjde, alla desse hem man höra wader fog, och utgåro arbetet och förtör wid gården alla årtider samt långrefor. Wancskunden på denna Egenom är för det närwarande 1500 Rhdal, i full af skinnas kan denna egenom separeras. På he sa köpsumman betetas 2000 Rhdal. efter öfwerensoms wiske, det öfriga kan emot utteknina i egenomen så inuett löndre tid emot rnta. Försköningen kan ske med eller utan inberagd Gddo samt Höttulöde, tillte någon före skänckn wilka contrahera, har at correspondera med Lieutenanten Jacob Clerck på Stora och Öfwenörp.

En man som kan spela Coran, samt har bewis derpå, kan och tillika sköta Kleckersylla, om så ättun das, han är ägare af et Örgwerk, som består af ätta fullkomliga samt mest brukeliga skåmmor, och är sinnad at med det första som ske kan, få någon Condition af öfwan nämnde Örgwerk, samt är sinnad at skänka öfwan nämnde Örgwerk til någon Randskerka, där han får någorlunda Organist löm, de som sinna sig hugade at detta Örgwerk wilka emottaga, ware god och med för ska som ske kan gifwa det tillkänna i Stockholm wid gamla Rungsholms bron, i huset N:o 10, 2 trappor up.

I förlebie wada äro twenne Transport-Öedlar förkomne, den ena för 20 Rhdal. och den andra 10 Rhdal. specie, hwilka wäro inber d. 4 Augusti 1783 transporterade på Secretareren Jean W. Wulfart, men ei af honom påträfne; för den som desse Öedlar utskiltar och återköper, löwas 10 Rhdal. specie då han ättunne sig i Jacob gränd huset N:o 40, 2 trappor up till fl. 10 f. m.

Som man ei med fullkomlig säkerhet wet, hwaru wida af. Upphörs Kommissarien Wörbeck's Dotter Jung fru Wita Catharina Wörbeck, hwilken, efter sin afresa från Riket, för 6 år sedan, ide lätit hwa utaf sig, med böden anhöli eller ej; ättä har man, i anseende till något hemne tillfallt arf efter des af. Wörbroder, Sandblonden And. Wollin uti Umeå, hämed welat för

skadliga hemiska Jungfru Wörbeck, af öfödrörelsegen sinna sig uti Umeå Stad, eller ad i närliggande stö Käma gifwa, anseende på sifferörde skille eller hos Kroppskrämanen And. Wollin Hingston uti Stockholm, på det Waga arftrite efter förberemide Wollin må med mätelike förta sinna förträtt, som förta gängen hängdes.

Som Kongl. Amiralitetets Capitulanten Sten Wörbeck's gemfina förl. är i Canton genom böden anhöli, och Woutteking efter honom kemmer at hälas i Söder berg den 30 inuen. Någon månad; så anmodas ten eller de, som sinna wara förlige, eller hafwa at för dra, sådant genall och inuen förklunde tid i Ceter; huset annhöli, som förta gängen hängdes.

I anseende till försköende Woutteking efter of. Kongl. Hof-Comptaren Carl Fredrich Wäde, behagade de som häwa at förtra eller äro förlige, sådant inuen medio i denna Augusti månad i Ceterhuset till Käma gifwa, som tredje gängen hängdes.

Wörgeuderne uti of. Amiralitetets Lieutenanten Peterens Conens, hwilke sine förtrinnar Jagligen beraktat, behagade nästa Wäde d. 16 Wäde, fl. Wäde 11 till 12 f. m., enhälligt sammantreda på Källaren Hamburger Wärs 8 Wäheringraoran.

De af fransk. Handelsmannens Joseph Edhärens Wörgeudrer, som genom 1700, emot Känsu Klitens, uti det af Edhärens arfpingar anhöli Gessons, och urarwimä d. 13 Junii 1707 gime Dem, wärs the Lun fullstågt, och hwaröwer Kongl. Hof- Klitens des Don d. 25 Julii della är utödrat; behagade nästa Wäde, d. 16 Wäde, fl. 10 f. m., på Källaren Gae senst enhälligt sammantreda, för at wärdiga lödare förötningar, som till Wörgeudrenes ritts lödare des wärdande och utödrande forma wärsas nödige.

Samtel. Wörar Creditörer uti Cantonen efter emfene Johan Marcusson, för detta Gimmingsfält fallad, behagade i morgon d. 15 Augusti fl. 4 e. m., sammantreda på Källaren Wärs, at genom Gura torerens redegörelse och wärdande utödrade, till hwilken ända en hwar behagade sine inuegafwande Wä wärs med sig taga.

Concurs- Wäster.
Första gängen kallar Kädfusion- Klitten i Goo, Gjömannen Wäts Wendelin och des Wärs Maria Wärsling; behagade och deras samtel. Wörgeudrer, uti Gessons och höttinnas wärsken dem emellan, till den 12 Januarii näst. år 1780.

Första gängen kallar Kädfusion- Klitten i Wärsing, samtel. Wör Peterri- Collectereren Wä Wärs, Stogsholms Wörgeudrer till d. 19 Nm. näst. år 1780.

Första gängen kallar Wäster's Kädfusion- Klit, Kämmaren och Handelsmannen Wör Wörgeudrer och Wärs, samt Eschultrens, Johanna Emans Wörgeudrer till den 2 näst. Febr. 2 Handelsmannen Wä Wärs och Wörgeudrer till d. 9 Febr. 1780.

Andra gängen kallar Kädfusion- Klitten i Wärsing, och af. Handelsmannen Wä Wärs samtel. Wörgeudrer till d. 3 näst. December, at wärs Wör hans efterwärdande Wärs; Wärs Maria Wärs, och Wörgeudrer för de wärdande barnen, Handelsmannen Eric Wärs Wärs anseende om Wärs Wärs, och för at sine i Stockholm ägande förötning förde och Wärsken bemäta.

Andra gängen kallar Kädfusion- Klitten uti Carl's crona, af. Handelsmannen Joh. And. Klit's Wärs, Wärs G. Klit's, och Söten Handelsmannen Wä Wärs Fredrich Klit's samtel. Wörgeudrer till d. 20 näst. Dec.

Fig. 3. Annonc i Stockholms Posttidningar den 14 augusti 1788.

måste han ha inhämtat sin orgelbyggarkunskap.

Enligt annonsen i *Stockholms Posttidningar* 1788 var Pehr Lund spelkunnig, något som han också hade bevis på. Här framgick också att han ägde en orgel på åtta stämmor som han ville skänka till en landskyrka mot att han fick tjänsten som organist med tillhörande löneförmåner. Var kom denna orgel ifrån? Det finns flera anledningar att tro att Lund hade anknytning till Olof Schwan eller kanske till och med var gesäll till honom. På 1780-talet byggdes en ny orgel till Odensala kyrka, troligtvis av Schwan.¹² I Odensala kyrka stod det sedan tidigare en orgel, byggd 1655 av en okänd orgelbyggare. Om Lund varit gesäll hos Schwan på 1780-talet, så kan han möjligen ha deltagit vid bygget i Odensala. Han kan då ha förvärvat eller tagit hand om den gamla 1600-talsorgeln helt eller delvis, som han sedan använde för att bygga den orgel som han skänkte till Lillkyrka kyrka 1788. Kopplingen till Odensala är att på den nuvarande orgelns bälg i Lillkyrka kyrka, som Gullbergson 1840 byggde av 1788 års orgels gamla bälg, finns det påklustrade pappersremсор från gammal malkulatur för att täta sprickor. På pappersremсорna finns en inskrift där Odensala kyrka samt årtalet 1784 nämns.

En annan koppling är att Pehr Lund bör ha träffat sin blivande hustru på plats i Odensala, organistdottern Charlotta Sundberg, som 1783–84 var bosatt hos sin far i

klockargården i Odensala.¹³ Han gifte sig med henne 1785 och de bodde åren 1785–88 på flera olika adresser på Kungsholmen i Stockholm.¹⁴ Hösten 1788 flyttade de till Lillkyrka söder om Enköping, där Lund fick organisttjänsten och där hans orgel sattes upp. Han var organist i Lillkyrka mellan 1788 och 1800.¹⁵ 1801 flyttade han till Enköping, där han avled fyra år senare.¹⁶

Pehr Lund är relativt okänd som orgelbyggare och han har inte lämnat många spår efter sig från sin produktion. Så vitt bekant byggde han endast tre nya orglar, den ovan nämnda orgeln till Lillkyrka, en till Frösthults kyrka i Uppland där endast orgelfasaden och några magasinerade orgeldelar finns kvar idag, samt en till Skoklosters kyrka i Uppland, som finns kvar intakt men som är obrukbar för närvarande (fig. 4).¹⁷ Lund reste också runt och reparerade en del orglar. 1802 fick han kontrakt på en ny orgel till Ramsta kyrka, men den hann han inte påbörja innan han dog.¹⁸

Kända arbeten (kursiv stil = orgeln bevarad,

*• = endast orgelfasaden bevarad).*¹⁹

1788 Lillkyrka (Uppland), ny orgel på nio stämmor med användande av äldre orgeldelar.

1796 Enköpings-Näs, reparation.

1797 Torstuna, uppsättning av äldre orgelverk.

•1799 Frösthult, ny orgel på tio stämmor. Delar av orgeln finns idag magasinerade.

Fig. 4. Läktarorgeln i Skoklosters kyrka, Uppland, utförd av Pehr Lund 1804. Foto Johan Dellbeck, Upplandsmuseet.

- 1802 Ramsta, kontrakt på ny orgel på åtta stämmor som inte hann påbörjas. Den byggdes istället av Olof Schwan 1808.
- 1804 Skokloster, ny orgel på 18 stämmor, slutförklarad efter Pehr Lunds död av orgelbyggare Olof Schwan 1806.

Pehr Lunds familj

Pehr Lund gifte sig som nämnts 1785 med organistdottern Charlotta Sundberg, född den 11 oktober 1752 i Odensala. De fick barnen Elisabeth Charlotta, född 18 april 1786 i Kungsholm, Anna Maria, född 8 mars 1789 i Lillkyrka, Johan Petter, född 29 april 1792

i Lillkyrka och Frandtz, född 8 augusti 1794 och död 15 september 1795 i Lillkyrka. Inget är hittills känt om Charlotta Sundbergs liv som änka eller barnens vidare öden.

Orgelbyggaren Pehr Olof Gullbergson Gullbergson föddes i Vallby, Uppland, den 18 oktober 1780 och dog i Lillkyrka den 18 september 1864. Föräldrar var komminister i Vallby, sedermera kyrkoherden i Husby-Sjutolft, Olof Gullberg och hans hustru i andra giftet Christina Juliana Werner.²⁰ Som ende son till en prästman förväntade man sig kanske att sonen Pehr Olof skulle välja samma yrkesbana som sin far, men så blev det inte. Han valde istället att utbilda sig till häradsskrivare, till vilket han examinerades 1801. Därefter erhöll han tjänst som häradsskrivare för Åsunda och Trögds härad, vilka omfattade 20 församlingar.²¹ Från 1812 var Gullbergson med sin familj bosatt på Hässlinge gård i Lillkyrka och från 1844 på Mösa gård i samma församling.²²

Vad som drev Gullbergson att sluta som häradsskrivare vid en ålder av drygt 50 år för att istället ägna sig åt orglar och orgelbyggeri har inte framkommit i tillgängliga källor. Men han måste ha haft ett brinnande intresse för dessa instrument och detta yrke och var troligen själv en driven hantverkare. Gullbergson kan ha påverkats av att det i många kyrkor inte fanns orglar i början av 1800-talet då både ny koralbok och psalmbok togs i bruk. Kanske såg han

här sin chans att få förverkliga sitt stora intresse. En ytterligare faktor var att äldste sonen David Robert också utbildat sig till häradsskrivare och kunde vikariera för fadern samt efter några år bli faderns efterträdare på tjänsten.²³

Men Gullbergson var inte utbildad i orgelbyggnadskonsten. Så för att driva ett professionellt orgelbyggeri anställde han från 1836 en verkmästare, orgelbyggaren Jonas Wengström (född 1/2 1795 i Ovanåker, död 5/7 1855 i Ovanåker), som hade arbetat hos de mest erfarna orgelbyggarna i Stockholm och var utlärd gesäll.²⁴ Tillsammans blev Gullbergson och Wengström ett väl fungerande team. Gullbergson hade kundkontakterna och var känd och aktad, medan Wengström var en mycket duktig orgelbyggare, som tillsammans med flera snickargesäller byggde väl fungerande orglar.

Från 1834, när den första orgeln byggdes till Kungs-Husby kyrka, fram till 1846 då Wengström lämnade Gullbergson, kom det att byggas 23 nya orglar. Åtskilliga andra orglar reparerades och ombyggdes. Elva av dessa 23 nya orglar finns idag kvar fullt fungerande. Gullbergsons verksamhetsområde sträckte sig från Valbo i norr, Kumla (Närke) i väster, Flen i söder och till Vätö och Gräsö i öster.

*Kända arbeten (kursiv stil = orgeln bevarad, • = endast orgelfasaden bevarad).*²⁵

- 1826 Boglösa, inköp av Tillinge kyrkas gamla orgel genom auktion, uppsättning och genomgång.
- 1833 Uppsala domkyrka, besiktning.
- 1834 *Kungs-Husby*, ny orgel på åtta stämmor.
- 1834 Löt (Uppland), ombyggnation.
- 1835 Lagga, ny orgel på tio stämmor. Delar av orgeln finns idag magasinerade.
- 1835 Veckholm, renovering.
- 1835 Enköping, Vårfrukyrkan, reparation.
- 1836 *Långtora*, ny orgel på nio stämmor.
- 1836 Öregrund, ny orgel på åtta stämmor.
- 1836 Gryta, ny orgel på sju stämmor.
- 1837 Fröslunda, ombyggnation.
- 1838 Holm (Uppland), förslag till reparation.
- 1838 Balingsta, komplettering och färdigställande av orgelbyggare Beckers ofullbordade orgel.
- 1838 Tierp, insättning av en Fugarastämma, omändring av Mixtur till Scharf.
- 1839 *Nysätra*, ny orgel på sex stämmor.
- 1839 Uppsala, Helga Trefaldighet, ny orgel på 21 stämmor.
- 1839 *Huddunge*, ny orgel på tio stämmor.
- 1839 Stavby, ny orgel på nio stämmor. Delar av orgeln finns idag magasinerade.
- 1840 Kolbäck, renovering och uppsättning av Cahmanorgeln från Ramnäs.
- 1840 Valbo, ny orgel på tio stämmor.
- 1840 Altuna, ombyggnation.
- 1840 Sala, Kristinakyrkan, insättning av Vox Candida stämma, omintonation.
- 1840 Sigtuna, Mariakyrkan, besiktning, utlåtande.
- 1840 *Lillkyrka* (Uppland), ny orgel på nio stämmor.
- 1841 Kumla (Närke), ny orgel på 16 stämmor.
- 1841 Hacksta, ombyggnation.
- 1841 Tärna (Uppland), insättning av Fugarastämma.
- 1841 Litslena, renovering.
- 1841 Torstuna, renovering, insättning av Fugarastämma.
- 1842 Flen, ny orgel på sju stämmor.
- 1842 Viksta, ny orgel på sex stämmor. Delar av orgeln finns idag magasinerade.
- 1842 *Gräsö*, ny orgel på sex stämmor.
- 1842 Vätö, ny orgel på åtta stämmor.
- 1843 *Hagby* (Uppland), ny orgel på nio stämmor (fig. 5).
- 1843 Ununge, ny orgel på åtta stämmor.
- 1843 *Härnevi*, ny orgel på fem stämmor. Hela orgeln för närvarande magasinerad på grund av kyrkorenovering.
- 1844 *Österunda*, ny orgel på åtta stämmor.
- 1844 *Boglösa*, ny orgel på nio stämmor.
- 1845 Tegelsmora, ny orgel på sju stämmor.
- 1846 *Torsvi*, ny orgel på sex stämmor.
- 1846 Svinnegarn, insättning av Fugarastämma.
- 1849 Härkeberga, ombyggnation.
- 1850 Altuna, utökning med pedaltorn.

Fig. 5. Orgelfasaden i Hagby kyrka, Uppland. En tidstypisk representant för många av orgelbyggare Pehr Olof Gullbergsons orglar på 1840-talet. Foto Tomas Svenske.

- 1851 Björklinge, reovering.
- 1851 Tensta, ombyggnation, reparation.
- 1852 Enköpings-Näs, reparation av orgelbälg.
- 1859 Kungs-Husby, tillbyggnad.

Pehr Olof Gullbergsons familj

Gullbergson gifte sig 1805 med Catharina Magdalena Montelius, född 24 augusti 1775

i Västra Vingåker, död 23 augusti 1876 i Lillkyrka, enda barnet till kyrkoherden i Västra Vingåker Anders Montelius och hans hustru Anna Sara Meurman. Makarna fick fem barn: David Robert, född 5 mars 1806 i Tillinge, död 12 mars 1889 i Enköping, Sophia, född 10 december 1808 i Torsvi, död 12 september 1906 i Enköping, Werner, född 8 april 1811 i Husby-Sjutolft, död

18 januari 1854 i Tegelsmora, Pehr, född 24 april 1813 i Lillkyrka, död 10 augusti 1813 i Lillkyrka och Pehr, född 12 november 1816 i Lillkyrka, död 19 november 1816 i Lillkyrka

De två yngsta barnen dog i ung ålder. Äldste sonen David Robert blev som nämnts häradsarkivarie som sin far, och efterträdde honom på hans tjänst för Åsunda och Trögds härader. Han gifte sig 1839 med Anna Erica Brolinson, född 19 juli 1801 i Villberga, död 20 januari 1891 i Enköping. Paret fick inga barn.

Dottern Sophia gifte sig 1832 med Johan Adolf Lundell född 3 oktober 1803 i Enköping, död 16 december 1867 i Teda. Lundell flyttade in i det Gullbergsonska hushållet 1824 som informator. Han blev sedan skollärare i Veckholm, komminister i Sigtuna samt från 1853 kyrkoherde i Teda. Lundell tog musikäxamen 1838 och hade ett stort intresse för orglar och orgelbyggeri. Han anlätades ofta som sakkunnig när det gällde orglar och utförde också reparationer på egen hand. Paret fick sex barn men endast ett av dem fick egna barn som kunde föra släkten vidare.

Sonen Werner gifte sig 1838 med Anna Sofia Barthelson, född 15 maj 1815 i Kalmar (Uppland), död 4 september 1883 i Västerås. Werner blev bruksbokhållare och bodde hela sitt vuxna liv i Tegelsmora. Paret fick inte mindre än nio barn, där många av dessa har fört släkten vidare i nya generationer.

Nuvarande orgel

Den nuvarande orgeln i Lillkyrka kyrka är den orgel som Pehr Olof Gullbergson byggde 1840 med återanvändande av vissa delar av den föregående orgeln som byggdes 1788 av Pehr Lund. Den var i sin tur konstruerade med hjälp av delar från en ännu äldre orgel, troligen byggd under tidigt 1600-tal. Vissa förändringar var Gullbergson tvungen att vidta med de återanvända delarna för att 1840 års orgel skulle bli funktionsduglig. Den väderlåda med pipstockar som orgelpiporna står på blev påskrivad på längden och bredden, och som mellanlägg för att mellanrummet skulle bli bra mellan pipstock och väderlåda där sleiferna går, använde sig Gullbergson av gamla spelkort, ett förfaringssätt han hade använt sig av i flera av sina andra orglar (fig. 6). Träuppsatserna till trumpetstämman samt stämman Subbas 16 fot återanvändes också från Pehr Lunds orgel, övriga pipor gjordes nya. I träpiporna i den gamla Subbasstämman finns inklistrade pappersremsor från gammal makulatur med text på som har använts som tätning mot sprickor (fig. 7). Texten är gammal och pappret likaså. Det har inte kunnat avgöras om pappret klistrades in när 1840 års orgel byggdes eller om det klistrades in redan 1788 eller eventuellt ännu tidigare. På en trumpetuppsats som behövde förlängas använde sig Gullbergson av locket till en gammal cigarrlåda (fig. 8).

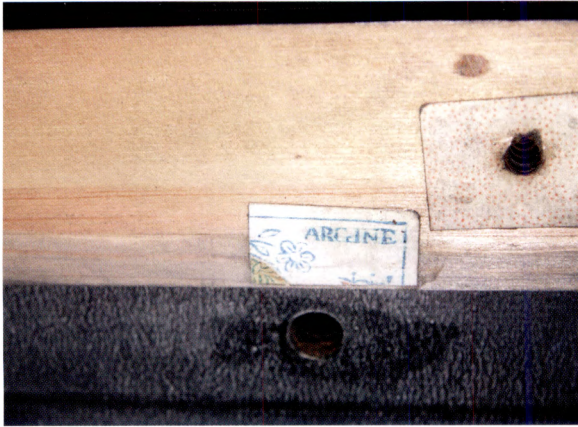

Fig. 6. Inklistrat spelkort som använts till mellanlägg mellan pipstock och väderlåda. Foto Tomas Svenske.

Fig. 7. Inklistrat makulerat papper i en träpipa för att täta sprickor. Foto Tomas Svenske.

Fig. 8. Locket av en gammal cigarrlåda som använts som lagning på en trumpetupsats. Foto Tomas Svenske.

Fig. 9. Pipverket i orgeln i Lillkyrka kyrka. Foto Tomas Svenske.

Dispositionen i 1840 års orgel är densamma som idag:

Manualen, 54 toner

Principal 8 fot, öppna träpipor i basen, resterande pipor i metall. 10 metallpipor står i fasadens mitturell (fig. 9).

Gedackt 8 fot, hela stämman i trä.

Fugara 8 fot, metallpipor, gemensam bas med Gedacktstämman.

Oktava 4 fot, öppna träpipor i basen, resterande pipor i metall.

Fleut 4 fot, metallpipor.

Oktava 2 fot, metallpipor.

Pedalen, 20 toner

Subbas 16 fot, hela stämman i trä.

Violoncell 8 fot, öppna träpipor.

Trumpet 8 fot, uppsatser i trä.

Orgeln i Lillkyrka kyrka är en liten, välklingande orgel med en fantastisk historia. Efter 2016 års restaurering är det ett väl fungerande instrument med en klang och styrka som är mycket väl lämpad för psalmsång, ackompanjemang till liturgin och till orgelkonserter.

Noter

- 1 Artikeln bygger på den renovering vi genomfört av orgeln i Lillkyrka kyrka under 2016, samt den arkivforskning och de renoveringar och andra arbeten vi utfört på många av Pehr Olof Gullbergsons bevarade orglar under våra 30 år som orgelbyggare. Samtliga personuppgifter gällande födelsedatum, vigseldatum och dödsdatum är hämtade från respektive församlingars kyrkoarkiv.
- 2 Edholm 1985.
- 3 ULA 10838. Lillkyrka församlings kyrkoarkiv. KI vol. 3 Sockenstämmoprotokoll 7/6 1840.
- 4 ULA 10838. Lillkyrka församlings kyrkoarkiv. KI vol. 3 Sockenstämmoprotokoll 12/7 1840.
- 5 RA 1135:IV:48 #9. AAAA:01061. Kolbäcks församling, Kolbäcks kyrka. Ritning till orgelverk 5/5 1840.
- 6 ULA 10838. Lillkyrka församlings kyrkoarkiv. KI Sockenstämmoprotokoll vol. 3.
- 7 Edholm 1985.
- 8 ULA 10838. Lillkyrka församlings kyrkoarkiv. KI vol. 2 Sockenstämmoprotokoll 28/9 1788.
- 9 *Stockholms Posttidningar* nr 63 14/8 1788, s. 4.
- 10 Brandel 1918.
- 11 SSA 0011. Kungsholms församlings kyrkoarkiv. AIa Husförhörslängder vol. 4-5.
- 12 *Inventarium över svenska orglar* 1991.
- 13 SSA 1547. Odensala församlings kyrkoarkiv. AI Husförhörslängd vol. 2.
- 14 SSA 0011. Kungsholms församlings kyrkoarkiv. AIa Husförhörslängder vol. 4-5.
- 15 ULA 10838. Lillkyrka församlings kyrkoarkiv. AI Husförhörslängd vol. 5.
- 16 ULA 10206. Enköpings församlings kyrkoarkiv. AI Husförhörslängd vol. 8.
- 17 Edholm 1985.
- 18 ULA 11262. Ramsta församlings kyrkoarkiv. KI Sockenstämmoprotokoll vol. 3.
- 19 Sammanställningen är gjord med utgångspunkt från Edholm 1985.
- 20 Berg, Hellquist & Norrman 2004.
- 21 Sundberg 1959.
- 22 ULA 10838. Lillkyrka församlings kyrkoarkiv. AIa Husförhörslängder 1812-64.
- 23 Sundberg 1959.
- 24 Edholm 1985.
- 25 Sammanställningen är gjord med utgångspunkt från Edholm 1985.

Källor och litteratur

Otryckta källor

- Landsarkivet, Uppsala (ULA):
 Enköpings församlings kyrkoarkiv, 1026.
 Husförhörslängder.
 Lillkyrka församlings kyrkoarkiv, 10838.
 Sockenstämmoprotokoll.
 Ramsta församlings kyrkoarkiv, 11262.
 Sockenstämmoprotokoll.
- Riksarkivet, Stockholm (RA):
 Kolbäcks församling, Kolbäcks kyrka.

A 1135:IV:48 #9. AAAA:01061. Ritning till orgelverk 5/5 1840.

Stadsarkivet, Stockholm (SSA):

Kungsholms församlings kyrkoarkiv, 0011.

Husförhörslängder.

Odensala församlings kyrkoarkiv, 1547.

Husförhörslängder.

Uppsala universitet:

Sundberg, Johan E. F.: "Orgelbyggareamatören Pehr Olof Gullbergson". Trebetygsuppsats, Uppsala universitet 1959.

Tryckta källor och litteratur

Berg, Lars-Otto, Hellquist, Magdalena & Norrman, Ragnar: *Uppsala stifts herdaminne. Trögds-Åsunda kontrakt 1593-1999* serie II:8:1. Uppsala 2004.

Brandel, Sven: *Danderyds kyrka* (Sveriges Kyrkor 7, Uppland 1:1). Stockholm 1918.

Edholm, Dag: *Orgelbyggare i Sverige 1600-1900 och deras verk*. Stockholm 1985.

Inventarium över svenska orglar. Uppsala stift 1990:2 red. Tore Johansson. Tostared 1991.

Stockholms Posttidningar nr 63 14/8 1788.

Monica Svenske och Tomas Svenske är sedan 30 år orgelbyggare i eget företag, och har inriktat sig på renoveringar av historiska orglar.